

Trøndelag fylkeskommune
Trööndelagen fylhkentjielte

ELEV- OG
LÆRLINGOMBUDET
I TRØNDELAG

ÅRSRAPPORT VÅR 22/SKOLEÅRET 22-23 ELEV- OG LÆRLINGOMBUDET I TRØNDELAG

INNHold

Forord	3
Sammendrag	4
Ombudets mandat og arbeidsoppgaver	6
Fokusområder	7
Medvirkning	7
Barnets beste	7
Henvendelser	8
Aktivitetsplikten og barnets beste vurdering	10
Elever	10
Læringer.....	12
Andre.....	13
Anbefalinger og veien videre	14
Anbefalinger	14
Veien videre	18

FORORD

Det skjer mye i verden, det er utfordrende tider som setter preg på samfunnet. Det er da kanskje spesielt viktig å holde fast ved noen grunnleggende prinsipper, som at elever, lærlinger og lærekanidater i Trøndelag skal oppleve å høre til et fellesskap, bli inkludert og få medvirke i egen hverdag. Elev- og lærlingombudet (ELOT) har et særlig ansvar for å bidra til at alle blir hørt, og at det legges til grunn for de valgene som gjøres på elever og lærlingers vegne.

Verdigrunnlaget for skoler beskrevet i opplæringslovens formålsparagraf § 1-1, er førende i alt vårt arbeid:

Opplæringa skal bidra til å utvide kjennskapen til og forståinga av den nasjonale kulturarven og vår felles internasjonale kulturtradisjon. Opplæringa skal gi innsikt i kulturelt mangfold og vise respekt for den enskilde si overtyding.

I årets rapport har elev- og lærlingombudet valgt å rette ombudsblikket særlig mot medvirkning, trygge læringsmiljø og kommunikasjon, sett i sammenheng med FN's bærekraftsmål 3,4 og 16 og Barnekonvensjonens artikkel.3 «*Om vurdering av barnets beste*», og artikkel 12 «*Barnets rett til å gi uttrykk for sin mening*»

Elev- og lærlingombudet (ELOT) skal handle på fritt og selvstendig grunnlag og være uavhengig av administrativ og politisk ledelse i det faglige arbeidet. Ombudets rolle er å påse at lovverket følges på systemnivå, og være en brobygger ut fra lover og regelverk. Vårt mål og ønske er å forebygge konflikt og misforståelser, og gjenopprette trygghet og tillit mellom individ og system. I dette arbeidet er åpen og tillitsfull dialog mellom partene helt sentralt for å finne gode løsninger - og ombudets rolle som uavhengig er vesentlig for å lykkes i brobyggerrollen.

Med ombudsblikket går vi inn i ulike henvendelser og vet at individet møter et mangfold av systemer. Vår rolle er å opptre nøytralt og støttende og vekke saken likt for alle parter ut fra gjeldende lover og forskrifter.

Gjennom ombudsblikket er vårt fokus - lytte, anerkjenne og handle.

Benthe Asp og Pia Immerstein Larsen

SAMMENDRAG

Rapporten gjengir ombudets arbeid fra august 2022 og skoleåret 2022/23. I årsrapporten reflekterer vi, oppsummerer og gir anbefalinger i henhold til mandat og arbeidsoppgaver. Vi ønsker med det å bidra til at flest mulig gjennomfører videregående opplæring i trygge rammer.

FNs bærekraftsmål er sentrale for ombudets arbeid, og vi har valgt å rette særskilt fokus på:

- Nr. 3 God helse og livskvalitet
- Nr. 4 God utdanning
- Nr. 16 Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner

Antall henvendelser til ELOT har økt. Vi erfarer at kompleksiteten i henvendelsene stadig utvides, og dermed også mer krevende for alle parter. Gjennom direkte møter på et lavterskelnivå, får vi et innblikk i et mangfold av hverdagshistorier. Unike historier som forteller om både krevende og gode møter mellom individ og system. Ombudsrollen krever ulike tilnærminger i kommunikasjon og samhandling. Inkludering og respekten for mangfoldet - gjennom å lytte, anerkjenne og handle – er førende i vårt arbeid.

ELOT skal utøve sin brobyggerrolle gjennom å fremme samarbeid og dialog mellom individ og system. ELOT skal sikre at elever, lærlinger og lærekandidater får ivaretatt sine rettigheter i hele opplæringsløpet. ELOT har ikke beslutningsmyndighet og er ikke klageinstans for beslutninger og vedtak. ELOT er heller ikke saksbehandlere etter reglene i offentlig forvaltning. For å sikre politisk, faglig og administrativ uavhengighet er ELOT plassert direkte under fylkestinget.

Elever, lærlinger, lærekandidater og andre som er i nær relasjon, henvender seg til ombudet, når de opplever at systemet ikke ivaretar opplæringen på en trygg og inkluderende måte faglig og/eller psykososialt. Mange forteller om utenforskap, mobbing og krenkelser, og at det er skummelt å si fra til skole / lærebedrift / opplæringskontor om kritikkverdige forhold. Saker kan vokse seg store fordi voksne i systemet mangler kunnskap og verktøy for håndtering av ulike problemstillinger. Det er avgjørende at skoler og lære plasser har kompetanse nok til å ta tak i saker på en god og effektiv måte, slik at alle får en trygg og god hverdag, hvor lover og forskrifter overholdes. Rutiner og systemer for varsling og oppfølging må være tilgjengelig, iverksatt og kjent.

ELOT skal være en brobygger og ressurs for alle i skolesamfunnet og opplæringsinstitusjoner i Trøndelag, både som kritisk samarbeidspartner og pådriver på elever, lærlinger og lærekandidaters premisser. Dette fordrer fortløpende tilgang til relevant informasjon, om pågående og planlagte fylkeskommunale strategier og tiltak. ELOT har årlig rapportert i årsmeldingen, at det ikke er gode nok rutiner for informasjonsdeling fra systemnivå i fylkeskommunen. Dette medfører at ombudet må bruke unødig mye tid og ressurser på å innhente informasjon og er dermed en hemmende faktor i ombudets arbeid.

For å være oppdatert og ivareta mandatet best mulig, prioriterer ombudet å invitere seg inn på arenaer, hvor ulike parter innen videregående opplæring møtes. Med dette har vi også opparbeidet oss et stort

og godt nettverk av samarbeidspartnere. Vi etterspør fortsatt et større initiativ fra fylkeskommunen, til å innlemme ELOT i råd, utvalg og forum som er relevant for en best mulig utøvelse av vårt mandat:

- delta i råd, utvalg og forum hvor elever- og lærlingeinteresser bør være representert.

Barnets stemme skal høres i alle sammenhenger som omhandler elever og lærlingers hverdag. Skoleeier, opplæringskontor og lærebedrifter har ansvar for at opplæringen følger lov og forskrift, og fremmer mestring i en trygg og god skole/arbeidshverdag. Ombudsblikket peker på områder hvor rettigheter ikke ivaretas, med mål om å bidra til å gjøre Trøndelag fylkeskommune enda bedre i sin tjenesteleveranse til alle under opplæring.

For å informere om ombudstjenesten, og bygge tillitt både på individ og systemnivå, jobber vi kontinuerlig med å gjøre ombudsrollen kjent. Dette er spesielt viktig i vår arbeid som støttespillere og brobyggere. Ombudet har i den forbindelse tett samarbeid med avdeling kommunikasjon i TRFK og kommunikasjonsbyrået TIBE. Minoritesspråklige har vært et særskilt satsningsområde knyttet til nytt punkt i mandatet. Informasjon om ELOT er oversatt til 7 ulike språk og distribuert direkte, både til skolene og på vår hjemmeside.

Elev- og lærlingombudet tilbyr alle videregående skolene i Trøndelag et årlig skolebesøk. Agenda er; medvirkning, § 9A, klasse/skolemiljø, kommunikasjon og inkludering. Ombudet møter her elevråd/elevrådstyre, ledelse og elevrådskontakt ved skolene. I skoleåret 22/23 besøkte ELOT 25 skoler. Vi tilbyr også skreddersydde workshops og foredrag som flere skoler benyttet seg av.

I samarbeid med avdeling utdanning, arrangerer ELOT en årlig samling for elevrådsleder, nestleder og elevrådskontakt ved alle skolene. Den røde tråden på samlingen i 2022/23 var medvirkning og utenforskap. ELOT produserte i samarbeid med elever ved Cissi Klein vgs en film med tema utenforskap. Film og tilhørende refleksjonsspørsmål ble sendt til samtlige skoler i Trøndelag, og dannet grunnlag for gruppeoppgaver på samlingen.

Trøndelag fylkeskommune seksjon fagopplæring arrangerer årlig en digital læringsamling for alle 1.års lærlinger. Her bidrar ELOT med ei økt om samspill og kommunikasjon, i tillegg til generell informasjon om ombudsrollen og rettigheter / plikter i læreløpet. Ombudet deltar også ved forespørsel, på interne læringsamlinger i regi av ulike opplæringskontor.

Ombudet har bidratt med flere workshops/foredrag for lærerstudenter på faglærerutdanninga på NTNU og Nord universitet. En viktig møteplass for gjensidig oppdatering og refleksjon innen praksisfeltet. For å holde oss oppdatert innen nyere forskning og bygge nettverk, deltar vi kontinuerlig på kurs og fagkonferanser lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt. Dette er noe vi prioriterer for å kunne yte en best mulig kvalitativ og praksisnær ombudstjeneste. Høringsprosesser er også en sentral del av arbeidet, og gjøres i samarbeid med ELMO (Nettverket for Elev, lærling og mobbeombud i Norge). Vi deltar også på skolering og fagsamlinger spesielt utarbeidet for ELMO, i regi av Udir og læringsmiljøsentret i Stavanger.

Vi er hyppig i kontakt med våre ulike samarbeidspartnere og nettverket utvides stadig (Årsrapport 2021 s.12), i tråd med mandatet. Dette bidrar til en innsikt på systemnivå, som er vesentlig og ikke minst nyttig for å utøve vår brobyggerfunksjon og skjerpe - OMBUDSBLIKKET.

Ombudets mandat og arbeidsoppgaver

FORMÅL

Elev- og lærlingombudet i Trøndelag (ELOT) er fylkestingets ombud for videregående opplæring. ELOT skal dekke alle som befinner seg i et opplæringsløp i regi av Trøndelag fylkeskommune. For private videregående skoler kan ombudet engasjere seg på saksområder der Trøndelag fylkeskommune har et ansvar. Ombudets viktigste oppgave er å styrke og videreutvikle elevers, lærlinger og lærekandidaters medvirkning og deltakelse i opplæringen.

Ombudet skal handle på et fritt og selvstendig grunnlag og skal derfor være uavhengig av administrativ og politisk ledelse i det faglige arbeidet.

MANDAT

- **Ombudet skal handle på fritt og selvstendig grunnlag, og være uavhengig av administrativ og politisk ledelse i det faglige arbeidet.**
- **Ombudet skal styrke og videreutvikle elevers, lærlingers og lærekandidaters medvirkning og deltakelse i opplæringen.**
- **Ombudet skal være en brobygger - et bindeledd mellom elever, lærlinger og lærekandidater - og skolene, lærebedriftene og fylkeskommunen.**
- **Ombudet skal fremme samarbeid og dialog, og bidra til å forebygge misforståelser og konflikter.**
- **Ombudet skal bidra som en ressurs for alle aktører i skolesamfunnet og opplærings-institusjoner, både som en kritisk samarbeidspartner og pådriver på elever, lærlinger og lærekandidaters premisser.**
- **Ombudet skal bidra til at skole og lærlingeplasser blir en viktig og trygg arena for integrering.**

ARBEIDSOPPGAVER

- arbeide for at alle elever, lærlinger og lærekandidater skal få en rettferdig behandling etter lov, forskrift og fylkeskommunalt regelverk.
- samarbeide med skolene, elevorganisasjonen, lærlingerådet, opplæringskontorene, bedriftene og partene i arbeidslivet, fylkeskommunen og andre instanser som ombudet måtte finne hensiktsmessig.
- delta i råd, utvalg og forum hvor elever- og lærlinginteresser bør være representert.
- være en pådriver for at skolene og opplæringsinstitusjonene følger de sentrale styringsdokumenter hva angår elever, lærlinger og lærekandidaters rettigheter og plikter.
- årlig legge frem en rapport til fylkestinget i Trøndelag om sin virksomhet.

Ombudet opplever økt kontakt for råd og veiledning etter ulike besøk og innlegg/foredrag.

FOKUSOMRÅDER

Medvirkning

Elevmedvirkning er ifølge UDIR tenkt som et tiltak, slik at elever og lærlinger selv skal delta mer aktivt i egen undervisning/ opplæring. De skal også lære å aktivt ta del i vurdering av eget arbeid og opplæring, og dermed gjennom medvirkning få økt interesse og dypere forståelse. Kommunikasjon mellom elev/lærling og lærer/veileder er vesentlig da alle elever og lærlinger er forskjellige. De representerer i likhet med samfunnet vårt, et rikt mangfold med ulike behov, interesser og forutsetninger. Skolen/lærebedriften og undervisningen/opplæringen må kontinuerlig jobbe med å speile og utforske de mulighetene som ligger opplæring i dette mangfoldet som er morgendagens arbeidstakere med samfunnet rundt seg. For å tydeliggjøre at elever og lærlinger aktivt skal oppfordres til arbeid med og deltagelse i planlegging av undervisning / opplæring, både i skole og lærebedrift, er dette nå vedtatt i forskriftene til både grunn- og videregående opplæring i Norge.

Barnets beste

FNs barnekonvensjon slår fast at alle barn har rett til å bli hørt, til deltakelse og innflytelse. Demokrati og medvirkning er en del av opplæringens verdigrunnlag. Det betyr at elever og lærlinger/lærekandidater skal erfare at de blir lyttet til i opplæringen, at de har reell innflytelse, og at de kan påvirke det som angår dem. Det er viktig å minne om at demokrati og medborgerskap er ett av de tverrfaglige temaene i Fagfornyelsen (overordnet del av læreplan).

Barnekonvensjonen artikkel 12- Om å si sin mening:

Alle barn har rett til å seie meininga si, og deira meining skal bli tatt på alvor.

Barnekonvensjonen utdyper artikkel 12 med ni «krav» /retningslinjer til god forvaltning av artikkel 12 - en effektiv, etisk og meningsfylt gjennomføring av Barnekonvensjonens artikkel 12.

I et medvirkningsperspektiv innebærer det å involvere, orientere, lytte til elever og lærlingers meninger - ta de med i prosesser som interesserer, engasjerer og angår dem. Utfordre dem til å være delaktig i utviklingen av et godt læringsmiljø, faglig og sosialt.

HENVENDELSER

Som tidligere år bærer en rekke av henvendelsene preg av å ha **pågått over tid**, og er dermed blitt mer **kompleks og krevende**. Ulike problemstillinger krever individuelle løsninger. En første gangs henvendelse fører ofte til resurskrevende oppfølging der ombudet må undersøke og involvere flere parter. Dette alltid i samråd med elev/lærling.

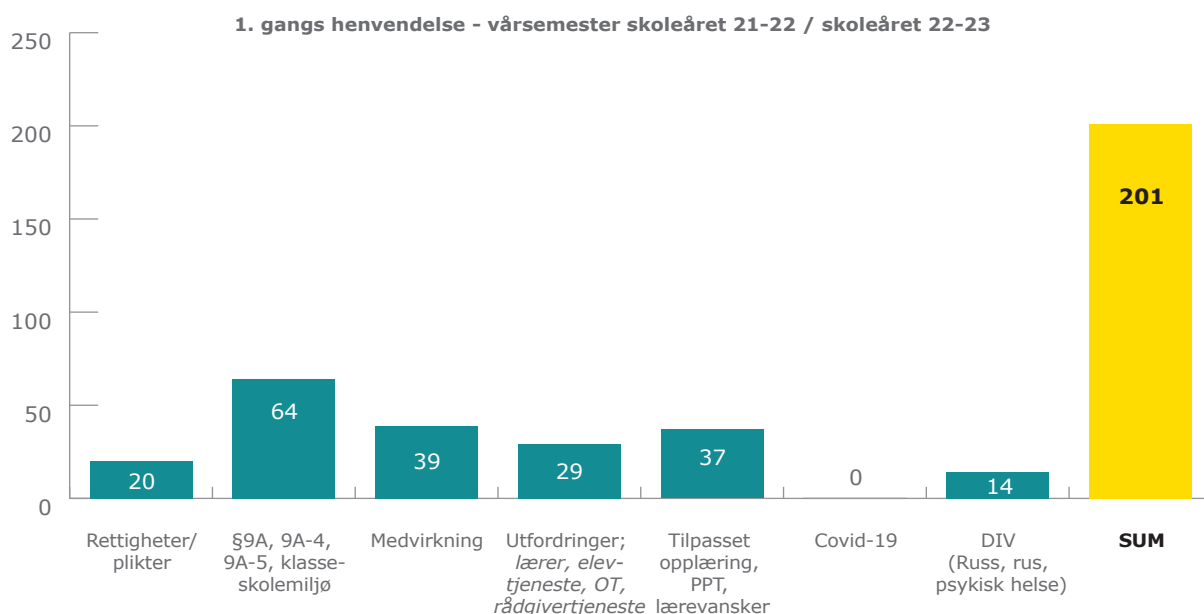
I samtaler med partene blir vi kjent ulike perspektiver og som ombud vurderer vi virkemidler ut fra prinsippet om barnets beste og lovverk. Vi lytter på og anerkjenner den subjektive opplevelsen av deres situasjon. Ved behov involverer og samarbeider vi med andre fagpersoner. Når elever og lærlinger kontakter ombudet for bistand, opplever vi i stor grad et godt **samarbeid** med skole, lærebedrift, opplæringskontor og avdeling for utdanning. Dette samarbeidet er viktig å styrke og bygge videre på. Ombudet ser at kvaliteten i undersøkelsesfasen og ivaretagelsen av barnets stemme, må ivaretas og etterleves.

Vårt fremste mål er at laget rundt eleven og lærlingen skal samhandle best mulig, gjennom **felles forståelse av problemstillingen**.

Majoriteten av henvendelser til ombudet er fra følgende grupper: *elever, lærlinger, foreldre/foresatte, familiemedlemmer, venner, ansatte i skole, bedrift, opplæringskontor, avd fagopplæring/ utdanning, PPT, Oppfølgingstjenesten (OT) og arbeidstakerorganisasjoner.*

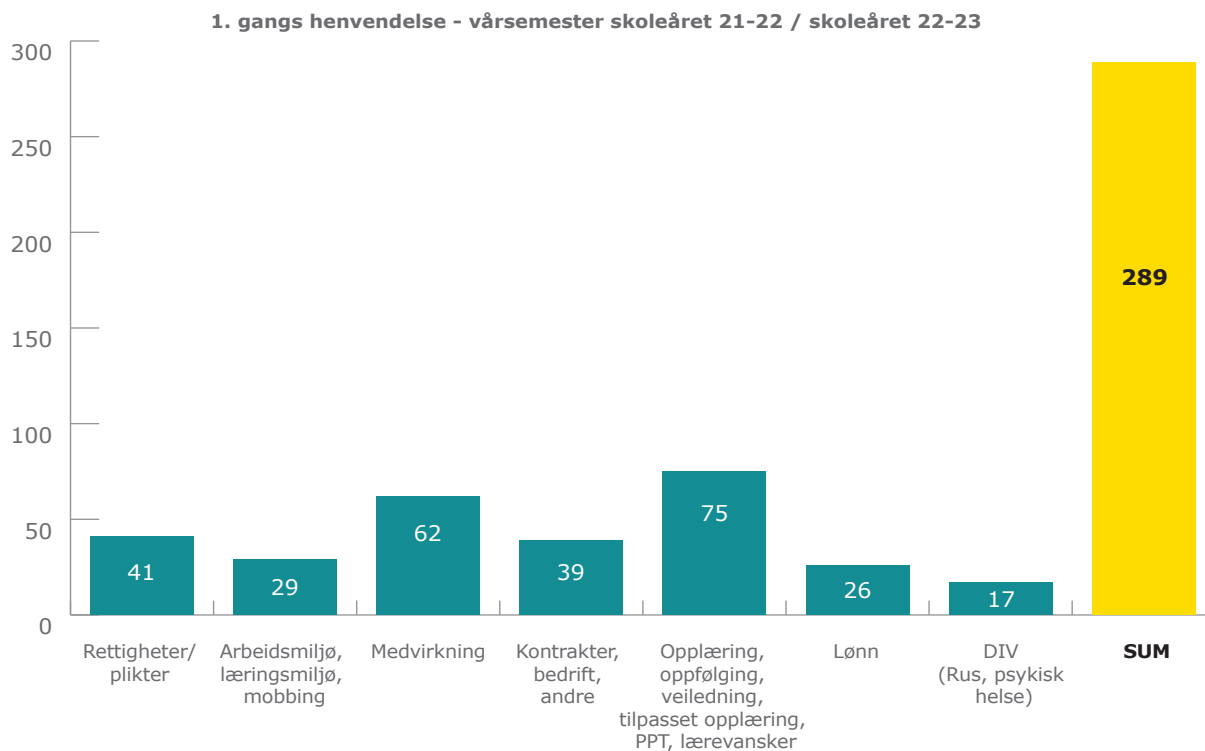
Henvendelser til ombudet kommer via; *telefon, sms, messenger, mail, kontaktskjema, i etterkant av møter, workshops/foredrag ombudet har på ulike arenaer.*

Elever

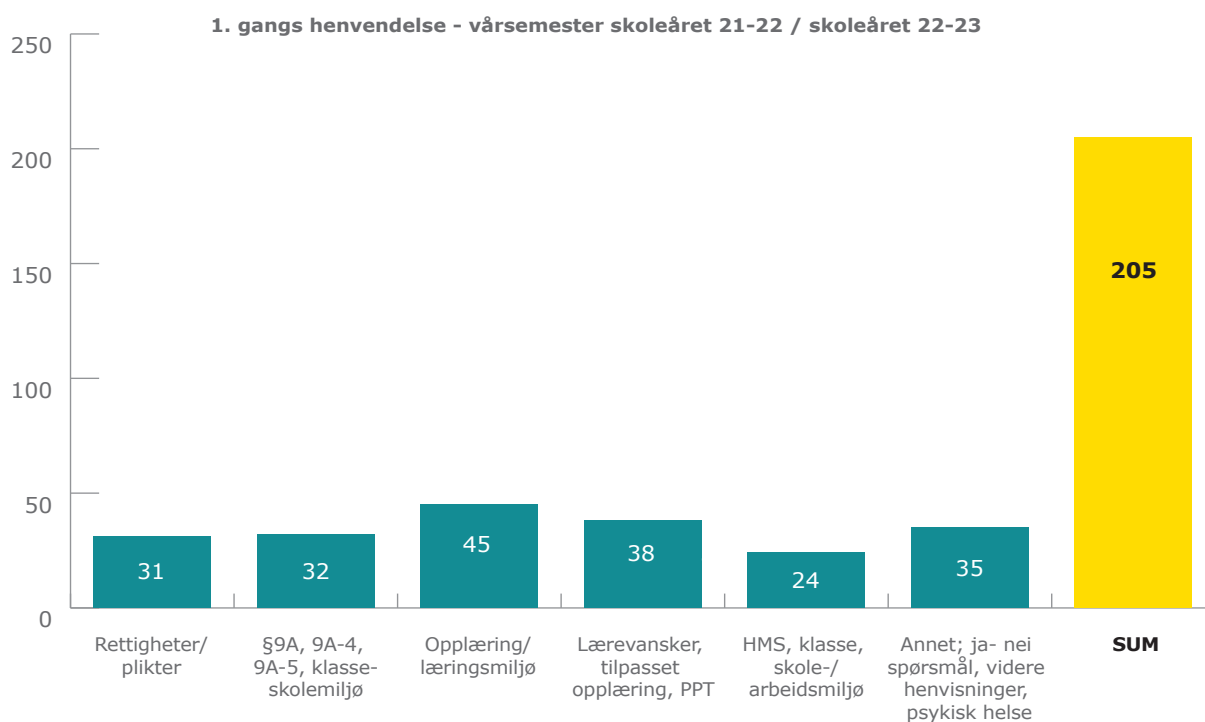

Lærlinger

Andre

Aktivitetsplikten og barnets beste vurdering

Aktivitetsplikten er forankret i opplæringsloven § 9 A-4 og har til hensikt å sikre elevers rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring. Formålet med aktivitetsplikten er å sikre at skolen handler raskt og riktig når en elev ikke har det trygt og godt.

Aktivitetsplikten er delt inn i fem delplikter som beskriver at alle ansatte i skolen har plikt til å gripe inn og varsle hvis de får mistanke, eller kjennskap til at en elev ikke har det trygt og godt. Skolen plikter til å undersøke og sette inn egnede tiltak som sørger for at eleven får en trygg og god skoledag.

Aktiviteten må ses i sammenheng med Barnekonvensjonen artikkel 3. nr.1:

Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

For å gjøre en barns beste vurderinger handler det om å vurdere, vekte og vise («veiledning til bruk av barnekonvensjonen i saksbehandling», Utdanningsdirektoratet 2017.)

- Vurdere hva som er barnets beste i saken
- Vekte hensynet opp mot andre hensyn og avgjøre hvilken betydning barnets beste skal ha i saken
- Vise (dokumentere) innholdet i barnets beste-vurdering og forklare vektingen av de ulike hensynene i begrunnelsen for vedtaket.

Et overordnet prinsipp i barns bestevurdering er å vise hvilke vurderinger som gjøres, hvordan vurderingene vektlegges og hvilke valg som gjøres.

Barneombudet skriver i sin rapport «Ungdom om medvirkning og barnerettsvurderinger»: «Alle som jobber med og for barn må blant annet læres opp i hva det innebærer å ta barnets beste i betraktning som et grunnleggende hensyn». <https://www.barneombudet.no/documents/Publikasjoner/Fagrappporter/Barnerettighetsvurderinger-og-medvirkning.pdf>

Elever

Det er en økning i andel elever på videregående skole som har tatt kontakt om sitt **skolemiljø**. Elever meddeler at det oppleves **krevende å si fra** til en ansatt om utfordringer som påvirker læring og trivsel. Det er en høy terskel for eleven å ta kontakt på et tidlig tidspunkt.

Elevundersøkelsen viser at på samtlige utdanningsprogram øker andelen elever som opplever mobbing sammenlignet med 2021. Elever på yrkesfaglige utdanningsprogram rapporterer om mer

mobbing på skolen enn elever på studieforberedende, henholdsvis 5,4 prosent mot 3,1 prosent. Forskjellen har vært synlig over flere år.

<https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/analyser/hoy-trivsel-og-godt-laringsmiljo-men-flere-elever-rapporterer-om-mobbing-og-lav-motivasjon/elevdemokrati-og-medvirkning/#:~:text=Mindretallet%20av%20elevene,formen%20for%20medvirkning.>

Det er fremdeles verd å knytte ekstra oppmerksomhet til vurdering for læring og elevdemokrati og medvirkning, som har lavere score sammenlignet med nivået på resten av undersøkelsen. Området har også lavest score nasjonalt, men Trøndelag ligger litt under det nasjonale nivået.

Håndtering av **utenforskap** og **mobbeproblematikk** erfarer vi kan være ulik fra skole til skole. Ombudet får flere henvendelser som omhandler nettmobbing og trakassering, både på skolen og utenfor skoletiden, og som påvirker skoledagen. Dette er krevende saker både for elever, skole og ombudet.

Å snakke med og lytte til elevene har liten verdi om man ikke følger opp det som blir sagt. Vi opplever at det kan være store forskjeller i laget rundt eleven. Det må avklares hva som er et godt nok, og hva som skal til for at alle får tilgang til den hjelp de trenger. Vi erfarer at elever som opplever at laget rundt ikke ivaretar dem godt nok, ofte er de som tar kontakt med ombudet.

Vi har laget en informasjonsfilm som forteller hva Elev- og lærlingombudet (ELOT) er, og hvordan vi kan hjelpe og støtte elever som opplever utestengelse i skolehverdagen. Filmen er produsert i samarbeid med VG3 Drama på Cissi Klein videregående skole i Trondheim. De har selv laget manus og bidrar som skuespillere. <https://vimeo.com/779558385>

Ombudet har fått henvendelser som bærer preg av at vanskelige og negative hendelser bagatelliseres, og at skolen venter for lenge med å sette i gang tiltak. Det kan være store variasjoner når det gjelder oppfølging av tiltak, og de følges ikke alltid opp med konkrete handlinger slik lovverket krever. Vi har opplevd at problemformuleringer og tiltak ikke er konkrete nok i aktivitetsplaner, og at det ikke er gjort en tilstrekkelig barns beste vurdering. Dette kan bidra til at ansatte ikke får mulighet til å følge opp og håndtere saker på en god nok måte.

Ombudet har erfart at noen skoler svikter når det kommer til å sikre lik forståelse av utfordringene mellom begge parter, noe som igjen kan føre til at elev og foreldre ikke gis mulighet til reell medvirkning i utarbeidelse av aktivitetsplanen.

Elevmedvirkning skal gjennomsyre og være en del av skolehverdagen. Ombudet har fått henvendelser fra elever og andre, hvor det avdekkes at elever ikke har fått medvirke til egen **aktivitetsplan**, en rettighet de har etter opplæringsloven §9A-4. Ombudet ser med stor bekymring på at i enkelte tilfeller har elever og foresatte hverken blitt informert om eller sett aktivitetsplanen som omhandler deres sak. Ombudet har også mottatt henvendelser hvor skolen ikke har gjort en god nok barnets beste vurdering i aktivitetsplanen. Elever uttrykker stor fortvilelse på mangel av forståelse og er ofte fortvilet.

Vi ser at kapittel 9A saker som havner hos Statsforvalteren i Trøndelag og i øvrige fylker, nettopp påpeker at føringer som omhandler aktivitetsplikten ikke overholdes av skolen.

Voksenkrenkelser i skolen vurderes og håndteres etter Opplæringslovens § 9A-5: «*Skjerpa aktivitetsplikt dersom ein som arbeider på skolen, krenkjer ein elev*». Ombudet har mottatt flere henvendelser hvor elever føler seg utsatt for krenkelser og trakassering. Dette gjennom handlinger som for eksempel krenkende språkbruk og kjefting på enkelt individer, og himling med øynene foran andre.

Russefeiringen har på enkelte skoler utviklet seg til å bli en krevende feiring, som tar stor plass i skolemiljøet, allerede fra grunnskolen. Flere henvendelser til ombudet handler om **utenforskap, mobbing og krenkelser** før og under russefeiringen. Noen opplever å velges bort og får ikke være en del av en russegruppe, andre velger selv å ikke være en del av det, men opplever ikke det som positivt. Enkelte elever uttrykker at de får være med i russegruppe, men de opplever å delta i grenseoverskridende handlinger som de grubler mye over i etterkant. Russefeiringens form på enkelte skoler kan være ekskluderende i seg selv, for ungdom med funksjonsnedsettelse, ressursmangler og for de med en religiøs eller kulturell tilhørighet som ikke forenelig. Feiringen kan være svært inngripende i skolens hverdag og elevenes rett til et trygt og godt skolemiljø, etter opplæringsloven kap.9A.

Når det gjelder elevmedvirkning i et større perspektiv, viser elevundersøkelsen at det er særlig på spørsmålet «Er dere elever med på å foreslå hvordan dere skal arbeide med faget?», at en lav andel elever svarer at det skjer «i mange fag» eller «i alle eller de fleste fag». Svaret kan tolkes enten som at elevene ikke blir invitert til å komme med forslag eller at elevene blir invitert, men ikke kommer med forslag. Det er også en relativt lav andel elever som svarer at skolen hører på elevenes forslag «ofte», eller «svært ofte eller alltid».

Lærlinger

Flere lærlinger melder at de opplever å stå «alene» i en hverdag som er uforutsigbar og vanskelig, spesielt de lærlinger som står i et negativt arbeids- og læringsmiljø.

Lærlinger henvender seg for råd og veiledning til hvordan de kan ta opp **mangelfull opplæring** på lærestedet. Enkelte opplever å ikke ha en opplæringsplan (ref. lærlingeundersøkelsen), andre at planen er mangelfull. Dette skaper utrygghet gjennom opplæringen helt fram til fagprøven. Lærlinger melder at deres forutsetninger og kunnskap ikke hensyntas i organisering og oppfølging av læreløpet. De vet ikke alltid hvem de skal spørre om tilbakemelding, råd og veiledning. Kjennskap til veileder i bedrift, andre ressurspersoner i bedriften og systemets oppbygging er mangelfull.

Tilpasset opplæring gjelder for alle elever, lærlinger, lære kandidater og voksne. «Å tilpasse opplæringen betyr å tilrettelegge med varierte vurderingsformer, læringsressurser, læringsarenaer og læringsaktiviteter slik at alle får tilfredsstillende utbytte av opplæringen».

[Tilpasset opplæring \(udir.no\)](http://udir.no) Antall henvendelser som omhandler tilpasset opplæring har økt.

Overganger fra å være elev til lærling kan være utfordrende, spesielt for sårbare elever. De har behov for gode rutiner, fortløpende tilbakemelding og underveisvurdering. Lærlinger uttrykker at de opplever seg misforstått i forsøk på å **medvirke**.

Lærlinger som ikke opplever å ha et trygt og **godt arbeidsmiljø** melder om at forholdene ofte ikke tas på alvor, og at det ikke iverksettes tiltak. De opplever at bedriften ikke tar grep til tross for at lærlingen har meldt fra internt i bedriften og/eller til opplæringskontor. Det kommer henvendelser fra lærlinger som opplever seg trakassert, diskriminert eller utestengt fra arbeidsplassen. Ombudet samarbeider tett med fagopplæring i avdeling utdanning, for å finne gode løsninger på slike henvendelser.

Godt arbeidsmiljø avhenger av at arbeidstakerne og arbeidsgiverne samarbeider om å finne gode løsninger. Medvirkning innebærer at arbeidstakernes synspunkter og innspill skal høres og vurderes nøye, før arbeidsgiver tar en endelig beslutning (ref. Arbeidstilsynet)

Andre

Henvendelser fra andre har økt betydelig. Andre kan være foresatte, nær omgangskrets og øvrige som har en rolle i opplæringen (fagopplæringen, opplæringskontor, fagforeninger, PPT, OT m.fl) Ombudet har også en økning i henvendelser som omhandler **privatskoler**.

Henvendelser fra andre omhandler problemstillinger nevnt ovenfor. Ombudet opplever gjennom henvendelser fra andre, at samtlige har et ønske om å støtte og bidra til å finne gode løsninger, slik at lærlingen kan fullføre opplæringen i et trygt og godt **lærings- og arbeidsmiljø**.

Det er nyttig for ombudet at andre tar kontakt, og samtidig viktig å være bevisst på lærlingens egne behov og ønsker. Vi erfarer i likhet med henvendelser fra elever at det i flere saker er mangelfull medvirkning, og at lærlingen ikke blir lyttet til.

ANBEFALINGER OG VEIEN VIDERE

Anbefalinger

Trøndelag utdanner samfunnsborgere som skal bidra inn i felleskapet og ta ansvar for egne liv. Det er derfor **avgjørende at de unge bruker ytringsfriheten** sin og uttaler seg i saker som angår dem. Da er det svært viktig at de opplever å bli tatt på alvor og får medvirke i sin hverdag. Da er det vesentlig at de faktisk gjelder – ungdommene selv – kommer på banen tidlig nok, slik at medvirkningen blir reell. Dette gjelder både på system og individnivå.

«*For å lykkes med å få elevene til å gjennomføre, vet vi at elevene og lærlingene må trives og ha et trygt og godt læringsmiljø preget av mulighet til medvirkning og inkludering i opplæringen.*

(Kvalitetsmelding 2022 for videregående opplæring)

Ombudet jobber for at elever i videregående skole og lærlinger skal få **medvirke** i alle saker som gjelder deres hverdag. Gode demokratiske prosesser ivaretas ved at elever og lærlinger involveres tidlig, i avgjørelser og vedtak som angår dem. Vi registrerer at systematikken rundt elevmedvirkning stadig blir bedre på den enkelte skole. Dette tror vi bidrar til økt medvirkning og lavere terskel for å si fra og be om råd og støtte både internt i skole / lærebedrift, og til ombudet.

Det er likevel viktig å trekke frem at det fortsatt er ulikt, i hvor stor grad skolene legger til rette for elevrådsarbeid. Erfaringer fra **skolebesøkene** viser også at de færreste skolene praktiserer timeplanfestet klassens time, og innholdet er ofte lærer/voksenstyrt. Flere tillitselever forteller at de kvier seg for å be om tid til klassens time, da de opplever at det er krevende for lærerne å miste undervisningstid til fordel for demokratiarbeid. Det er også ulik praksis blant lærere på hvordan de følger opp og tilrettelegger for medvirkning i undervisning og elevsamtaler. Flere elever påpeker at de får uttale seg, men at de ikke opplever å bli lyttet til/bli hørt og få reell medvirkning, rundt sin læring og skolehverdag

Våre anbefalinger er at skolene må tilrettelegge for et aktivt **elevråd** (tilrettelegge, følge opp, støtte og veilede, hyppighet på møter, ressurser til rådighet) med timeplanfestet tid. Skolene må fortsette å involvere elevrådene i skolens planarbeid, skolemiljøarbeid og skolens virke. Enkeltelevens rett til medvirkning må være gjennomgående i skolehverdagen.

Skolene har en **elevrådskontakt**/voksen som fungerer som kontaktperson for elevrådet. Når det gjelder hvor stor ressurs den enkelte elevrådskontakt har, er det store variasjoner. Det er fortsatt

lite eller ingen beskrivelse av elevrådskontaktens oppgaver. Ombudet erfarer i år som i fjor at elevrådskontakten etterspør rammer og mandat, og tilstrekkelig ressurser til å gjøre arbeidet på en god og effektiv måte. Elevrådskontakten har ombudet fremhevet som en viktig ressurs i flere rapporter. Vi vil også i år anbefale at elevrådskontaktens rolle formaliseres, ved å lage **felles retningslinjer/oppgavebeskrivelse** for elevrådskontaktens arbeid i fylket.

Ombudet erfarer at det gjøres mange gode tiltak og aktiviteter i skoler og bedrifter, knyttet til både **faglig og sosial oppfølging**. Likevel vil det alltid være noen som opplever at de ikke får den hjelp og støtten de trenger. Dette rammer ofte de som er **særskilt sårbar** og/eller ikke har ressurspersoner som kan ta opp «kampen mot systemet». Her er ombudets rolle å opptre støttende, avklare rettigheter / plikter og fremme god dialog mellom partene.

En stor andel av sakene vi jobber med omhandler problematikk nettopp knyttet til **overganger** mellom grunnskole - videregående skole / skole -lærebedrift. Vi erfarer at dette for mange er den mest sårbare fasen i hele opplæringsløpet, og dessverre ofte årsak til **frafall** i videregående opplæring. Kvalitetssikring av rutiner og økt kunnskap hos laget rundt må styrkes, og det må jobbes mer systematisk og målrettet, med trygge og inkluderende overganger for alle. Her er kunnskap om og ivaretagelse av **barnets stemme** helt sentralt for å lykkes.

Alle systemer er en sosial konstruksjon og kan alltid endres på. Endringen må starte med å lytte til de som har det dårligst i dem (Elev- og lærlingombudet i Oslo)

Trygghet og **tillitt** er en forutsetning for mestring og læring. Ombudet anbefaler at alle ansatte bruker handlingsrommet de har - i møter med elever og lærlinger - til å bygge relasjoner. Tillit er noe som bygges over tid, og det er særs viktig for at eleven/lærlingen skal tørre be om hjelp og støtte, både faglig og sosialt. Dette vil også legge til rette for og styrke **tilpasset opplæring** i skole / bedrift. For lærlingen må dette ses i sammenheng med den enkelte lærlings **opplæringsplan**.

Vi erfarer at elever / lærlinger med psykiske utfordringer / manglende språkkompetanse, kan møte store utfordringer når det gjelder både tilrettelegging og tilpasset opplæring. Vi oppfordrer derfor skole og lærebedrifter til aktivt å benytte TRFK sine veiledere i **psykisk helse**:

[Veileder i psykisk helse og læring i lærebedrifter - Trøndelag fylkeskommune \(trondelagfylke.no\)](https://trondelagfylke.no)

Veilederne er utarbeidet av **PPT**, og videreutviklet etter innspill fra og dialog med flere sentrale aktører, bla Elev- og lærlingombudet.

Ombudet mottar stadig flere henvendelser der psykisk helse er en av flere faktorer. De kan ofte være en del av problemstillinger i saker som gjelder kap.9A, skolemiljø og/eller lærlingens arbeids-læringsmiljø. Vi har også mottatt henvendelser av en slik art at vi har følt at det har vært «fare for liv og helse». For å heve vår kunnskap og kompetanse deltar vi stadig på kurs og konferanser som omhandler nevnte problemstillinger.

Vi vil trekke fram foredraget: «*Tett på og tidlig innsats i videregående opplæring. Laget rundt eleven*» (Barbro Finanger Lande, Statped) hvor Lande oppsummerte med følgende:

- Inkluderingsarbeid gjøres ikke solo.
- Dra barnekonvensjonen inn i daglig virke – hør elevens stemme.
- Bevisstgjøring om betydningen av inkludering.
- Velg inkludering hver dag, velg kompetanseutvikling hver dag
- PPT på rett plass i fylkeskommunen – særstilling som sakkyndig aktør i opplæringssektorens organisasjons- og kompetanseutvikling
- Se PPTs mandat som helhetlig, ikke todelt
- Rød tråd i dokumentene
- Kvalitet i all tilpasset opplæring – både ordinær og spesialpedagogisk

En oppsummering ELOT kjenner seg igjen i og tar med oss videre som kunnskapsgrunnlag i vårt daglige arbeid.

Håndtering av trygge læringsmiljø er et av områdene ombudet arbeid mest med. Dette med bakgrunn i at et stort antall henvendelser omhandler nettopp denne problemstillingen. Vi erfarer at det skal mot til for å melde fra om mobbing, og flere melder at de er redde for konsekvensene ved å melde fra. Både elever og lærlinger melder om utestengelse, mobbing, trakassering og at dette foregår både åpenlyst og mer i det skjulte.

Opplæringsloven kapittel 9A om retten til et godt skolemiljø, gjelder elever i den videregående skolen. Lærlingen har rettigheter etter opplæringsloven og **arbeidsmiljøloven**. Dette gjør at lærlingen har ekstra sterkt lovvern mot dårlig fysisk eller psykiske arbeidsmiljø.

Den skjulte mobbingen er mer krevende å avdekke og få stoppet, da den ofte foregår på nett og via sosiale medier. Dette er en alvorlig utvikling og kan gi store psykiske skadevirkninger.

HUNT-forsker Steinar Krokstad er bekymret for fremtiden til dagens ungdom. Han mener forebygging er veien å gå.

[HUNT: 44 prosent av tenåringsjenter i Norge plages av stress, angst og tunge tanker – NRK Trøndelag – Lokale nyheter, TV og radio](#)

Når det gjelder **russefeiring**, tenker ombudet det er nødvendig med tett oppfølging og et mer systematisk arbeid for å bidra til en bedre og mer inkluderende feiring og støtter arbeidet med «**Inkluderende russetid i Trøndelag**».

Skolen bør jobbe på lag med russerne og påvirke til god atferd og god kultur på skolen. Det er flere gode eksempler fra skoler der det for eksempel er en egen inkluderingsjef i russestyret, og der de for eksempel har felles russegensere for hele skolen.

Ombudets organisering er, og må alltid være gjenstand for diskusjon, nettopp for å sikre at ombudet organiseres mest mulig hensiktsmessig for å fylle sitt formål. **Navn på tjenesten** kan være verd å reflektere over. ELOT opplever tidvis at Mobbeombudet (ansvar for barnehage og grunnskole) blir kontaktet i saker som omhandler mobbing i vgs./lærebedrift. Dette kan tyde på at navnet ikke viser at ELOT har ansvar for §9A i videregående skole og mobbing / trakassering i lærebedrift. Dette til tross at vi fronter vårt ansvarsområde i markedsføring. Å være organisert som et **ombudsteam/ombudstjeneste** (bestående av Mobbeombudet, Studentombudet og Elev- og lærlingombudet) mener vi kan styrke tjenesten for alle parter, både faglig og kollegialt. Vi samarbeider allerede godt med Mobbeombudet, særlig i saker som omhandler overganger og generell mobbeproblematikk. Vi jobber også tett med Studentombudet for fagskolestudenter, og har ukentlig sparringsmøter på ombudsamet. Ved å organisere oss i et team gir det oss et verdifullt perspektiv på **helheten i ombudsarbeidet fra barnehage til student**. Det er en stadig økning i antall henvendelser til både Mobbeombud og Elev- og lærlingeombud, særlig knyttet til mobbesaker. For å imøtekomme trykket og gi en bedre tjeneste, ser vi et klart behov for en **større ressurs** innen Mobbeombudet. Vi anbefaler at dette drøftes i hht fylkeskommunens planlagte utredning om organisering.

ELOT skal ihht mandatet (kulepunkt 5) være en ressurs og samarbeidspartner for alle aktører i skolesamfunnet og opplærings-institusjoner i Trøndelag.

- Ombudet skal bidra som en ressurs for alle aktører i skolesamfunnet og opplærings-institusjoner, både som en kritisk samarbeidspartner og pådriver på elever, lærlinger og lære kandidaters premisser. (kulepunkt 5 Mandat)

Dette fordrer fortløpende tilgang til relevant **informasjon**, om pågående og planlagte fylkeskommunale strategier og tiltak. ELOT har årlig rapportert i årsmeldingen, at det ikke er gode nok rutiner for informasjonsdeling. Ombudet må derfor bruke unødig mye tid og ressurser på å innhente informasjon. Dette er hemmende både for effektivitet og kvaliteten i vårt arbeid.

Vi har et stort og godt nettverk, men savner fortsatt å bli invitert på **rektormøte** for å fortelle litt om status for henvendelser og informere om vårt arbeid.

Vi ønsker fortsatt innpass med møte og talerett i **Yrkesopplæringsnemda**. Medvirkning er et uttalt satsningsområde gjennom hele det videregående opplæringsløpet både regionalt og nasjonalt. I Trøndelag er lærlingens stemme kun representert med 1 (Lærlingerådet) av totalt 15 medlemmer i YON. Ombudet mener at dette ikke er tilstrekkelig for å sikre lærlingenes medvirkningsrett, og dermed ikke i tråd med fylkeskommunens satsning på medvirkning.

Gjennom vårt daglige arbeid får vi en unik innsikt både på individ og systemnivå. Denne kunnskapen mener vi er en viktig ressurs for de ulike aktørene i laget rundt elev og lærling. En jevnlig orientering på ulike arenaer om våre erfaringer fra felt, mener vi vil heve kvaliteten for alle i videregående opplæring.

Når det gjelder **minoritetsspråklige** erfarer ombudet at det kan være krevende å få god nok innsikt og forståelse av kompleksiteten i rettigheter / plikter i norsk skole og arbeidsliv. Vi får flere henvendelser som tydelig har utspring i språklige utfordringer, noe som i enkelte tilfeller fører til alvorlige konsekvenser for lærlingen / lære kandidaten. Hendelser knyttet til negativ og/eller mangelfull erfaring med **demokrati og medvirkning i skole / arbeidsliv**, kan også være en del av det totale bildet. Vi ser med stor bekymring på dette, og forventer at det jobbes mer systematisk,

for å avdekke og sikre både demokratiske og språkrelaterte utfordringer. Dette er en vesentlig i arbeidet med integrering. For å ivareta nytt punkt i vårt mandat (kulepunkt 6), har ELOT ferdigstilt og distribuert en infobrosjyre på 7 språk (jfr. Årsrapport 2021 s. 14).

- Ombudet skal bidra til at skole og lærlingeplasser blir en viktig og trygg arena for integrering.

Når det gjelder mennesker med **nedsatt funksjonsevne**, har vi fått henvendelser hvor tilrettelegging stikk imot sin hensikt, kan oppleves som stigmatiserende og ekskluderende. Gjengangeren er at det ikke lyttes til hva den som møter utfordringer ønsker og har behov for. Her må det satses på **tiltak for å høyne kunnskapen** om ulike utfordringer i alle ledd som jobber med opplæring. Det må være et overordnet mål for fylkeskommunen å se **styrkene til den enkelte** – alltid i dialog med den det faktisk gjelder.

Veien videre

Vi ønsker fortsatt å bidra til at elever og lærlinger opplever et inkluderende, godt fysisk og psykisk opplæringsmiljø – har med oss **FN's bærekraftsmål** som en god rettesnor:

Nr.3: God helse og livskvalitet - God helse er en grunnleggende forutsetning for menneskers mulighet til å nå sitt fulle potensiale, og for å bidra til utvikling i samfunnet.

Nr.4: God utdanning – inkluderende opplæring av god kvalitet. Det handler ikke bare om retten til skolegang, men også gode lærere / veiledere og kvalitet i undervisningen i hele utdanningsløpet.

Nr.16: Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner – Gjennom god elevmedvirkning og inkludering, sikrer man at elevene får være med å bygge velfungerende, ansvarlige og inkluderende institusjoner på alle nivåer.

Kommunikasjon er en krevende øvelse og budskap kan tolkes forskjellig. Ombudet får mange henvendelser som handler om hjelp til tolkning av regelverk og/eller meningen bak noe som er sagt eller skrevet. De som tar kontakt ønsker ofte bistand til å forstå og handle konstruktivt i møte med systemet.

Vi ønsker gjennom vår brobyggerrolle å bidra til at ingen **står fast i systemet**. Vi får henvendelser fra elever/ lærlinger som ikke er i stand til å ta imot undervisning / være på jobb av helsemessige årsaker. De er kommet i et system der de etter henvendelse i helsevesenet venter på svar angående videre behandling / tiltak. I denne ventetiden opplever de stor fortvilelse og er veldig glad for at ombudet lytter og anerkjenner deres situasjon. De sier at de ikke har noen å snakke med og støtte seg på i denne vanskelige tiden. Ombudet savner at det er andre system som ivaretar denne målgruppen, da spesielt med tanke på å **hindre og forebygge frafall**. ELOT får tilbakemelding at hadde det ikke vært for ombudet, hadde de i verste fall hoppet fra brua eller hoppet av skolegang / jobb.

Når det gjelder **samarbeidspartnere** viser vi til fjorårets rapport 2021 (side 12 og 13). Det å samarbeide er et kontinuerlig og dynamisk arbeid. Når det gjelder arbeid med omdømmebygging vil vi høsten 23 / våren 24 gjennomføre en kampanje på sosiale medier, rettet mot lærlinger.

Vi har fortsatt et genuint ønske om å være en viktig aktør i laget rundt eleven og lærlingen, som ser, lytter, anerkjenner og handler – OMBUDSBLIKKET I PRAKSIS!

Nå i innspurten av årsrapporten har blikket vårt fanget opp en avisartikkel i Midtnorsk debatt, skrevet Joakim Uthus Guldseth, lærling i Trondheim. Han beskriver en krevende jobb med å innhente informasjon om hva som finnes av type **lavterskeltilbud** for lærlinger innen **helse**.

Mine undersøkelser avslører at det hersker betydelig usikkerhet blant aktørene om hvem som egentlig har ansvaret for lærlingers helsetilbud. Videre har jeg selv erfart at informasjon om akkurat dette ikke har blitt kommunisert ut på en god måte. Dette er uheldig. Videre er det også bekreftet av Opplæringskontoret at lærlinger per definisjon ansees som VG3-elever, herunder VG3-elever ute i bedrift. Hva er da årsaken til at vi ikke får forlenget tilbudet gjennom skolehelsetjenesten?

<https://www.adressa.no/midtnorskdebatt/i/abx6dE/min-far-doede-braatt-da-jeg-var-14-derfor-vet-jeg-hvor-viktig-tilbudet-er#:~:text=Mine%20unders%C3%B8kelser%20avsl%C3%B8rer,tilbudet%20gjennom%20skolehelsetjenesten%3F>

Det han belyser er helt i tråd med det vi opplever i vårt daglige arbeid, og som vi la frem i årsrapport 2021 (side 24), og videre følgende anbefaling:

- Ombudet anbefaler en felles elev- og lærlingetjeneste, slik at lærlingen gis mulighet til å ta kontakt ved behov for veiledning og hjelp, utover tilbud fra PPT.

Vi ber fylkestinget lytte til og dvele ved budskapet til en som selv har skoa på og reflektere over om det gis en likeverdig tjeneste til alle fylkeskommunen har ansvar for i videregående opplæring - elever og lærlinger/ lærekandidater /praksiskandidater? <https://www.nfk.no/tjenester/skole-og-opplaring/opplaring-i-skole/elev-og-larlingtjenesten/informasjon-om-elev-og-larlingtjenesten/>

Ombudet har i denne rapporten forsøkt å belyse temaene i et vidt perspektiv sett ut fra våre praksiserfaringer og henvendelser i våren 2022 og skoleåret 2022-23. Henvendelsene tenker vi synliggjør hverdagen til en del elever og lærlinger i videregående opplæring i Trøndelag.

Vi anbefaler dere politikere, skoleeier, opplæringskontor, lærebedrifter og andre å gi ombudet tilbakemelding på årets rapport.

**ELEV- OG LÆRLINGOMBUDET
I TRØNDELAG**

Trøndelag fylkeskommune
Tröndelagen fylhkentjelle